

УДК [141.7:17.018.1](430)«19»

Т. П. Витрикуш
аспірант кафедри філософії
Львівського національного університету імені Івана Франка

ТРАНСЦЕНДЕНТАЛЬНА ПРАГМАТИКА ЯК ДИСКУРСИВНА ЕТИКА (К.-О. АПЕЛЬ, Ю. ГАБЕРМАС)

Друга світова війна завдала нищівного удару по Європі не лише політично та економічно, а й культурно та духовно. Зазнали краху не лише політичні й економічні системи, а вся система світового порядку, яка мала на меті забезпечити від такого роду катастроф. Та ще більшого удару зазнала сфера культурна й духовна. Мільйони жертв, десятки мільйонів скалічених і не лише фізично – ось результат хворобливих амбіцій одних і легковажності інших, які призвели до півстолітнього Європи не стільки географічно, скільки ментально.

Символічним є те, що переосмислення жахливих наслідків війни розпочалося в середовищі німецьких інтелектуалів, які намагалися не лише описати катастрофу, що мала місце в соціальній сфері, а й окреслити вектор руху, який запобіг би повторенню цих жахливих подій.

Подібно до Європи Німеччина була поділена на кілька зон впливу, її господарство було знищене, а населення дезорієнтоване. Однак німці змогли знайти в собі сили для того, щоб самоочиститися й будувати суспільство на нових етичних, правових і політичних засадах. Не останню роль у цьому процесі відіграли К.-О. Апель та Ю. Габермас, які розглядали можливість остаточного обґрунтування норм в загальному (К.-О. Апель) і етичних, правових і політичних зокрема.

Т. Адорно своїм відомим питанням «Чи можна жити далі після Освенциму?» [1, с. 323] змушує замислитися, як жити далі з тим набором етичних і релігійних норм, які спричинилися до трагедії такого масштабу. І готової відповіді в нього немає, а як тимчасовий механізм розглядає новий категоричний імператив «неповторення Освенциму» [1, с. 326].

Проблема звужується до етичного та морально-нормативного характеру. Протягом століть моралісти говорили про те, що кожна людина прагне досягнути щастя (*eudaimonia*), допоки І. Кант не звернув увагу на те, що справді моральним вчинок може бути лише тоді, коли його мотивація буде не корисливою, а безкорисливою, коли основним мотивом буде не досягнення щастя, а почуття обов'язку. Так, І. Кант чи не вперше в етиці змістив акцент із наслідків, до яких призводять наші дії, до характеру самої дії. Має значення не винагорода в кінці дороги, а сама дорога, не наслідки наших дій, а самі дії, що відображені в категоричному імперативі: «Дій так, щоби завжди ставитися до людей і до себе також як до мети й ніколи – лише як до засобу» [2, с. 169]. Так центральне місце в етичному конструкті відводиться людині як моральному суб'єктові, але як бути із нормами та самим соціумом, членом якого є цей суб'єкт і який накладає на суб'єкта свій відбиток? Чи вони є об'єктивними, суб'єктивними чи радше інтерсуб'єктивними? Власне дискурсивна етика й намагається прагматично переосмислити ідеї І. Канта, а К.-О. Апель і Ю. Габермас є тими інтелектуалами, які здійснили таку спробу.

К.-О. Апель і Ю. Габермас є знаковими інтелектуалами, оскільки їхній науковий шлях розпочався практично одразу після закінчення Другої світової війни й тривав до початку ХХІ ст. З огляду на це варто звернутися до короткого аналізу філософського середовища повоєнної Німеччини, у якому вони працювали.

Доволі глибокий аналіз стану філософії другої половини ХХ ст. в Німеччині дає Р. Бубнер у книзі «Сучасна німецька філософія» (*Modern German Philosophy* Rudiger Bubner). Він пропонує розглядати німецьку філософію того періоду як «комплекс проблем, довкола яких точиться дискусія» [3, с. 9]. Серед таких комплексів Р. Бубнер виділяє феноме-

нологічний метод, гайдеггерівську трансформацію феноменології, життєсвіт, герменевтику Гадамера, філософію науки, проблему істини, проблему розуміння, етичну проблему, проблему цінностей, діалектику, критичну теорію тощо. Усі ці комплекси проблем зводяться до феноменології, герменевтики, філософії мови, філософії науки, діалектики та практичної філософії.

Деяко інший підхід пропонує Е. Менд'єта в книзі «Пригоди трансцендентальної філософії: семіотика та дискурсивна етика К.-О. Апеля». Він пропонує поділити німецьку повоєнну філософію на чотири періоди [4] і через їхню призму розглядати філософію К.-О. Апеля, оскільки його науковий шлях тісно переплетений з усіма періодами. Ми ж уважаємо за потрібне в цьому самому руслі розглядати й науковий доробок Ю. Габермаса, оскільки він припадав саме на цей час і був тісно переплетений з ідеями К.-О. Апеля.

Перший період (1945–1957 рр.). Друга половина 40-х – перша половина 50-х років була важливою в німецькій філософії, оскільки відбувся відхід від нацизму до попередньої філософії. Сфера зацікавлень – онтологічна герменевтика, феноменологія, епістемологія та філософська антропологія, представлені Н. Гарманом, К. Ясперсом, М. Гайдеггером, Г. Плеснером і Е. Ротгакером.

Саме в цей час Ю. Габермас знайомиться із К.-О. Апелем, який матиме неабиякий вплив на нього в майбутньому. Символічним є те, що і К.-О. Апель, і Ю. Габермас працювали над своїми дисертаційними роботами під керівництвом філософа та соціолога Е. Ротгакера й завершили роботу над ними і 1950 та 1954 рр., відповідно. Знаковою працею цього періоду є реабілітаційна робота К.-О. Апеля «Ідея мови в традиції гуманізму від Данте до Віко», яка була завершена в 1957 р. й окреслила нову сферу інтересів не лише в німецькій філософії.

Другий період (1957–1970 рр.). Цей період характеризується переосмисленням ідей класиків німецької філософії Канта, Фіхте, Гегеля, Шеллінга, Гуссерля. Найвідоміший представник Г.-Г. Гадамер. У першій половині 60-х рр. стабілізується економічне та політичне життя в Німеччині, країна орієнтується на Західні демократії. Зміни в суспільно-політичному житті відображено й у філософії: у 1962 р. виходить у світ реабілітаційна робота Ю. Габермаса «Структурні перетворення у сфері відкритості», яка зробила вагомий внесок у розуміння сучасної демократії. Важливе місце мала й реабілітаційна робота К.-О. Апеля, що вийшла лише в 1963 р. й окреслила сферу зацікавлень, яка знаходилась у руслі філософії мови та була тісно пов'язана з герменевтикою, семіотикою й прагматикою. У цей час К.-О. Апель відкриває для себе праці Ч.С. Пірса та Ч.В. Моріса й під їхнім впливом формулює основні ідеї семіотичної трансформації трансцендентальної філософії та, відповідно, дискурсивної етики.

Третій період (1970–1980 рр.). Характеризується протиставленням між позитивізмом і філософією й критичною теорією та філософією. Найбільш відомі представники – Т. Адорно, Ю. Габермас, К. Поппер, Г. Маркузе, К.-О. Апель, Р. Дарендорф.

К.-О. Апель і Ю. Габермас перебувають під впливом постлінгвістичного повороту у філософії, який пов'язують з іменами М. Гайдеггера, Л. Вітгенштайна, Г.-Г. Гадамера, Дж. Остіна та Дж. Сьорля. К.-О. Апель і Ю. Габермас окреслюють дискурсивну етику як нормативну етику, яка ґрунтується на мовній прагматичній завдяки інтерсуб'єктив-

ному обґрунтуванню значимих норм. УВ середині 1970-х рр. виходить робота К.-О. Апеля «Трансформація філософії», яка увібрала всі попередні напрацювання автора та була написана в руслі постлінгвістичної філософії.

Четвертий період (1980 – до сьогодні) являє собою поєднану співпрацю філософських напрямів; представники – Н. Луман, Ю. Габермас, К.-О. Апель, Г. Шнадельбах, М. Рідель, П. Слотердайк і багато інших.

Дискусія в межах дискурсивної етики відбувається щодо доцільності й можливості остаточного обґрунтування норм. За необхідність такого обґрунтування виступають К.-О. Апель і Ю. Габермас, тоді як діаметрально протилежну позицію посідають Р. Рорті та Ж.-Ф. Ліотар. Отже, дискусія щодо дискурсивної етики виходить за межі німецької філософії. У цей самий час виходить фундаментальна праця Ю. Габермаса «Теорія комунікативної дії», яка стає базою для теорії моралі, демократії та права. К.-О. Апель ж говорить про дискурсивну етику як макроетику Європи не в руслі європоцентризму, а в руслі вільного дискусійного майданчика.

Варто зауважити, що дослідженням дискурсивної етики в межах критичної теорії займалися такі зарубіжні інтелектуали: В. Кульман, Д. Бюлер, П. Ульріх, В. Гюсле, А. Гонет, Ш. Бенгабіб. У вітчизняній філософській думці проблема дискурсивної етики розглядається в працях А. Сромоленка, А. Колодій, О. Білокобильського, М. Тура, Є. Мирлоубенка, А. Карася та інших.

Проект дискурсивної етики бере свій початок із праць К.-О. Апеля і Ю. Габермаса, котрі заклали фундамент для подальших досліджень у процесі продуктивної інтелектуальної дискусії, яка однак не усунула всіх відмінностей і суперечностей між ними. Намагаючись коротко охарактеризувати точки дотику та розбіжності, К.-О. Апель пише: «Спільним для обох із нас є зв'язок із кантіанською філософією, тобто трансформацією кантіанського «трансцендентального суб'єкта» чи «свідомості» в термінах філософії мови та інтерсуб'єктивності. Однак Ю. Габермас дистанціюється не лише від метафізики, а й від трансцендентальної філософії (яку він не відрізняє від метафізики)» [5, с. 13]. Така оцінка дає нам змогу говорити про тождність вихідних положень і відмінностей інтерпретацій, яка зумовлює широку сферу застосування теорії: від етичних питань у К.-О. Апеля до теорії права, моралі й демократії в Ю. Габермаса. Артикуляція спільних моментів і акцентування на розбіжностях надають можливість у майбутньому дати більш повний і детальний аналіз теорії громадянського суспільства Ю. Габермаса в поняттях «системи» та «життєвого світу».

Трансцендентальна прагматика К.-О. Апеля – результат «прагматичного повороту» в аналітичній філософії, який ґрунтувався на принциповій зміні принципу суб'єктивності кантіанської філософії принципом інтерсуб'єктивності. Таку принципову зміну К.-О. Апель намагається пояснити в історико-філософському руслі.

За вихідний пункт своїх міркувань він бере поняття «перша філософія», яке від часів Аристотеля зазнало повної трансформації змісту. Він виділяє три парадигми «першої філософії», що послідовно змінили одна одну – онтологічну метафізику, (трансцендентальну) філософію свідомості й трансцендентальну семіотику» [6, с. 43].

Парадигма онтологічної метафізики була домінуючою у філософській думці протягом двох тисячоліть, від зародження в античній філософії, через розвій у середньовічній християнській філософії до раннього модерну. Ця парадигма «брала до уваги лише буття» [6, с. 46], а процес пізнання розглядала в межах суб'єкт-об'єктних відношень, де душа вивчалася як певний вид буття, який пізнає інші види буття у світі. Варто зауважити, що в цій парадигмі пізнання душею світу не потрібно розглядати в руслі трансцендентальної феноменології свідомості, оскільки душа є одиничністю в різноманітності, тобто конститується онтологічно. У гно-

сеології утверджується кореспондентська теорія істина, яка наголошує на відповідності знання об'єктивному світові.

Розуміння філософії як онтології було підірвано в ранньому модерні твердженням про те, що ми не можемо порівнювати знанням про світ із самим світом, оскільки це є неспільномірні величини. Ідеї, висловлені Декартом, стали початком філософії свідомості, яка досягала довершеності в трансцендентальному ідеалізмі І. Канта, котрий розглядав можливість знання про речі через призму трансцендентального суб'єкта. Акцент у філософії зміщується від онтології до гносеології.

У першій половині ХХ ст. відбувається перехід до трансцендентальної семіотики, основу якої становила трансцендентальна прагматика. Такий перехід, на думку К.-О. Апеля, став можливим завдяки «повороту від феноменології Е. Гусерля до герменевтичної феноменології, від раннього Л. Вітгенштайна до філософії мови, а також розвитку семіотики в структуралістській і пірсіанській версіях» [6, с. 51]. Звернімося до аналізу деяких аспектів цього повороту, що становлять осердя трансцендентальної прагматики.

К.-О. Апель наголошує на тому, що осердя трансцендентальної прагматики становить «троїсте відношення знакової функції або семіозису» [6, с. 44], яке найкраще виражається через таку схему: реальний об'єкт (денотат) знак реальний суб'єкт пізнання (інтерпретатор). Відповідно, відношення всередині цієї схеми й становлять зміст семіотики, який розкривається через такі розділи:

- 1) відношення знак-об'єкт становлять зміст семантичного виміру семіозису, який вивчає семантика;
- 2) відношення знак-інтерпретатор становлять прагматичний вимір семіозису;
- 3) відношення знак-знак утворюють синтаксичний вимір семіозису.

Треба зауважити, що обидва новатори семіотики, Ф. де Сосюр і Ч.С. Пірс, розглядали мову як медіатор між індивідом і середовищем. Але двоїста схема Ф. де Сосюра розглядала відношення знака та об'єкта, сигніфіката й сигніфіканта, а разом з умовністю та довільністю знака створювали образ мови як самостійної системи. На противагу Ф. де Сосюру, схема Ч.С. Пірса є троїстою й ґрунтується на оригінальному розумінні знака: «Знак є спільним відношенням до позначуваної речі та розуму. Знак відноситься до об'єкта в результаті ментальної асоціації» [7, с. 162].

Оригінальність К.-О. Апеля полягає в трансцендентальній інтерпретації «троїстого відношення знакової функції». У першій половині ХХ ст. прагматика практично не брала до уваги інтерпретатора й зосереджувала увагу на сосюрівському відношенні слово (знак)-предмет. Новаторство К.-О. Апеля полягає в тому, що він пропонує розглядати інтерпретатора як суб'єкта інтерпретації, який сприймається такими самими суб'єктами інтерпретації в ході інтерпретаційного процесу. Так троїсте відношення набуває нового інтерсуб'єктивного значення.

Таке розуміння троїстого відношення призводить до видозміни прагматики в структурі семіотики. Суб'єкти, які перебувають у відношенні знакової комунікації, К.-О. Апель називає комунікативним співтовариством.

Теорія мовленнєвих актів Дж. Серля та Дж. Остіна мала неабиякий вплив на ідеї К.-О. Апеля. Важливий момент полягає в тому, що мовленнєвий акт передбачає не лише вираження, а й дію або спонукання до дії. Таке розуміння мовленнєвого акту дасть змогу К.-О. Апелю та Ю. Габермасу розрізняти комунікативний акт і дискурс як ідеально аргументовану комунікацію, що створює можливість порозуміння між людьми. Центральним поняттям трансцендентальної прагматики є поняття ідеального комунікативного співтовариства, яке визначається як контрфактичне щодо реальних історичних комунікативних спільнот. Так, ідеальне комунікативне співтовариство є апріорною умовою існування реального комунікативного співтовариства й

ідеалом цієї спільноти, у якій комуніканти взаємно визнають свої права та обов'язки заради досягнення порозуміння в конкретній історичній спільноті. Така розрізненість дає К.-О. Апелю змогу уникнути труднощів, пов'язаних із протиставленням Ф. де Сосюра синхронії діахронії: «Мовна діяльність передбачає водночас усталену систему й розвиток, щомиті вона водночас є і сучасним явищем, і продуктом минулого» [8, с. 19]. Мова як синхронія співвідноситься з ідеальним комунікативним співтовариством, тоді як діахронія – із реальним.

Так, трансцендентальна прагматика висуває на перший план суб'єкт-суб'єктні відношення, які передбачають визнання іншої людини як суверенної особистості й поваги до її поглядів. У такому разі ми можемо говорити про етичний характер трансцендентальної прагматики, яка постає як «комунікативна, чи дискурсивна етика» [9, с. 21] і «відкриває перспективу остаточного (граничного) обґрунтування соціальної практики та етичних норм» [10, с. 96].

К.-О. Апел розглядав трансцендентальну прагматику як центральну частину трансцендентальної семіотики – нового проекту філософії, сфера компетенції якої рідко виходила за межі етичної проблеми. Відмінних поглядів дотримувався Ю. Габермас. Проект його формальної прагматики був теоретичною основою не лише етичних праць, а й соціальної теорії, політичної філософії та філософії права.

Ю. Габермас зазначає, що його проект формальної прагматики лежить у руслі «лінгвістичного кантіанства» [11, с. 7]. В одній із ранніх робіт, яка стосувалася питань прагматики, він пише: «Завдання універсальної прагматики полягає в ідентифікації та реконструкції універсальних умов можливого порозуміння» [12, с. 1]. Одразу стає помітним те, що Ю. Габермас не прийняв термінологію К.-О. Апеля, оскільки вважав, що розбіжності не дають змоги зробити це. У першій редакції праці «Що таке універсальна прагматика?» Ю. Габермас окреслює свою програму прагматики терміном «універсальний», який укаже на зв'язок трансцендентальної прагматики К.-О. Апеля. Вибір терміна «універсальний» був зумовлений таким: указував на розрив із апіоризмом; акцентував увагу на відмові від кантіанського розрізнення між емпіричним і трансцендентальним; стиранням меж між знанням а priori та а posteriori. Уже в другій редакції праці «Що таке універсальна прагматика?» Ю. Габермас відмовляється від терміна «універсальний»: «Дотепер термін «прагматика» використовувався для аналізу конкретних контекстів використання мови, а не для реконструкції універсальних особливостей використання мови. Щоб відзначити цей контраст, я розрізняю «емпіричну» й «універсальну» прагматику. Я більше не задоволений цією термінологією; термін «формальна» прагматика – як розширення «формальної семантики» – буде слугувати краще» [12, с. 208].

Вихідним пунктом формальної прагматики є розрізнення між мовою як системою синтаксичних і семантичних правил і мовленням як правильним використанням мови для комунікації. Акцент зосереджується на мовленні, а точніше на проблемі розуміння та використання висловлювань. Простежується зв'язок Ю. Габермаса з ідеями Н. Чомскі. Н. Чомскі цікавився аналізом правил, яких має дотримуватися кожен, хто хоче користуватися мовою. На його думку, ці правила не є правилами конкретної мови, а є спільними для всіх мов. Усі люди народжуються зі здатністю слідувати цим правилам. Сфера зацікавленості Н. Чомскі не виходить за межі лінгвістичної компетенції, тоді як Ю. Габермас зацікавлений у комунікативній компетенції, що тісно пов'язана з мовленням. На його думку, основне завдання мови не в переданні інформації, а в установленні соціальних зв'язків між людьми.

Інтерактивний момент комунікації Ю. Габермаса, подібно до К.-О. Апеля, розкриває через звернення до теорії мовленневих актів Дж. Серля та Дж. Остіна.

У процесі комунікації завжди існують вимоги, які приймаються суб'єктами комунікації чи спостерігачем

комунікації. Саме ці вимоги, на думку Ю. Габермаса, гарантують об'єктивність тих чи інших висловлювань. Ю. Габермас виділяє такі універсальні вимоги валідності: розуміння як правильне формулювання речень, істина як відповідність твердження наявному стану речей, правильність як дотримання норм, правдивість як щире вираження почуттів (інтенцій) [13, с. 42]. Але існує ще одна вимога комунікації, яка робить її можливою, зокрема культурна спільність (або життєвий світ у термінології Ю. Габермаса).

Важливим елементом формальної прагматики є концепція нормативних домагань значущості. Будь-яке висловлювання, залежно від контексту, щось відображає, виражає намір мовця та встановлює міжособистісні відносини. Це дає змогу виділити три модуси використання мови, яким відповідають певні домагання значущості: когнітивний модус виражає домагання на істинність виразу, експресивний – правдивість (щирість), інтеракційний – нормативну правильність. Тобто, комунікація продукує етично релевантні норми. На думку Ю. Габермаса, норми комунікації мають потенціал стати суспільно релевантними нормами й цінностями (не лише етичними, а й соціальними, політичними, правовими). М.Г. Тур зазначає, що «дискурс постає щодо норм, цінностей і соціального життя індивідів найвищою інстанцією суспільного життя, здобуваючи статусу мета інституції» [10, с. 99]. Такий підхід дасть Ю. Габермасу змогу розробити концепцію деліберативної демократії, що стане об'єктом подальших досліджень.

Отже, обидві версії дискурсивної етики повинні розглядати свій зміст, який стосується обґрунтованості норм. За яких умов ми маємо право говорити про те, що консенсус є раціональним дискурсом? За яких умов раціональний дискурс є практичним, прагматичним, етичним чи іншим? Обидва варіанти дискурсивної етики відрізняються, серед іншого, тим, як вони визначають умови досягнення консенсусу та його раціональну обґрунтованість. К.-О. Апел і Ю. Габермас розуміють під дискурсом таку аргументацію, яка ведеться в умовах вільного й відкритого діалогу. Однак за більш детального розгляду їхні погляди збігаються не завжди.

Подібно до теорій моралі минулого, дискурсивна етика намагається створити загальні правила поведінки, які були б прийнятними для людей із різними поглядами, інтересами та перспективами. Тобто, ідеться про принцип універсалізації, який має відповісти на питання, як сам моральний вибір може бути дієвим, відповідальним і справедливим.

У своїх працях Ю. Габермас говорить про чотири соціологічні концепції дії, у яких простежується протиставлення дії телеологічної (стратегічної) нормативно регулятивній, драматургічній і комунікативній. Але в контексті принципу універсалізації значення має протиставлення першої та останньої. Ю. Габермас пише: «У стратегічній дії один впливає на іншого емпірично, загрожуючи застосуванням санкцій чи зображує перспективи винагороди, для того щоб спонукати його до продовження спілкування, у комунікативній дії один пропонує іншому раціональні мотиви приєднатися до нього в силу об'єднавчого ілюктивного ефекту, яким володіє запрошення до мовного акту» [14, с. 92]. Відтак в ідеальному випадку все більше й більше людей буде залучатися до процесу комунікації через сильніший раціональний аргумент. М. Соболева вважає, що в центрі теорії Ю. Габермаса стоїть «інтерсуб'єктивність життєвого світу», яка є емпіричною (історичною, локалізованою в просторі й часі). Відтак проект габермасівської дискурсивної етики, на нашу думку, є «умовно» універсальним, оскільки не позбувається конкретної історичної прив'язки. Деякі інших поглядів дотримується К.-О. Апел.

Як і Ю. Габермас, К.-О. Апел приймає принцип універсалізації, частково не погоджується щодо стратегічної дії та не приймає той факт, що Ю. Габермас на місце тран-

сцендентального суб'єкта ставить «інтерсуб'єктивність життєвого світу». Місце трансцендентального суб'єкта в конструкції К.-О. Апеля посідає ідеальне комунікативне співтовариство, котре, на його думку, є віртуальним співтовариством, у якому дотримуються всі норми етики дискурсу й у якому може бути зрозумілим смисл будь-якого аргументу та може бути визначеною його правильність. Отже, ідеальне комунікативне співтовариство виконує дві функції: конститутивну – апріорна умова можливості реального комунікативного співтовариства; регулятивну – є метою реального комунікативного співтовариства. Відтак регулятивна функція відображає собою ствердження дії стратегічної, але не повністю. Весь зміст дискурсивної етики К.-О. Апеля виражають такі слова: «Я аргументую, отже, я вхожу в необмежене співтовариство». Фактично К.-О. Апель стикається із проблемою досягнення стратегічної цілі в комунікативному співтоваристві. Якщо поставити цю проблему загальніше, то суб'єкт не повинен відмовлятися від своїх інтересів, а має відмовитися від стратегічних засобів досягнення реалізації цих інтересів, оскільки вони можуть призвести до відносин панування. Тому можливістю ідеального комунікативного співтовариства є збереження реального. Отже, постає проблема відповідальності перед майбутніми поколіннями.

Під впливом ідей К.-О. Апеля й активно дискутуючи з ним, Ю. Габермас відмовляється від поняття «універсальний» і вводить поняття «формальний» для окреслення прагматики. Уважаємо, що формалізм та обмеженість габермасівського проекту дискурсивної етики горизонтом життєвого світу дає змогу говорити про універсалізацію в межах конкретної комунікативної спільноти.

Література

1. Адорно Т.В. Негативная диалектика / Т.В. Адорно. – М. : Научный мир, 2003. – 374 с.
2. Кант И. Основоположение к метафизике нравов / И. Кант // Кант И. Сочинения : в 4 т. / И. Кант. – М. : Московский философский фонд, 1997. – Т. 3. – 1997. – С. 39–275.
3. Bubner R. Modern German Philosophy / R. Bubner. – Cambridge : Cambridge University Press, 1981. – 235 p.
4. Mendieta E. The Adventures of Transcendental Philosophy: Karl-Otto Apel's Semiotics and Discourse Ethics (New Critical Theory) / E. Mendieta. – Lanham : Rowman & Littlefield Publishers, 2002. – 256 p.
5. Apel K.-O. Regarding the relationship of morality, law and democracy: on habermas's "philosophy of law" (1992) from a transcendental-pragmatic point of view / K.-O. Apel // Invenio. – 2005. – Vol. 8. – P. 11–24.
6. Apel K.-O. From a transcendental-semiotic point of view / K.-O. Apel. – Manchester : Manchester University Press, 1998. – 247 p.
7. Peirce C.S. On the Algebra of Logic: A Contribution to the philosophy of Notation / C.S. Peirce // Writings of Charles S. Peirce: A Cronological Edition, Volume 5, 1884–1886 / C.J.W. Kloesel (Ed.). – Bloomington : Indiana University Press, 1993. – P. 162–190.
8. Сосюр де Ф. Курс загальної лінгвістики / Ф. де Сосюр. – К. : Основи, 1998. – 324 с.
9. Єрмоленко А.М. Комунікативна практична філософія / А.М. Єрмоленко. – К. : Лібра, 1999. – 488 с.
10. Тур М.Г. Граничне обґрунтування в трансцендентальній філософії: головні ускладнення та шляхи їх подолання (Стаття друга) / М.Г. Тур // Sententiae XII. – 2005. – № 1. – С. 93–103.
11. Habermas J. Truth and Justification / J. Habermas. – Cambridge : The MIT Press, 2003. – 349 p.
12. Habermas J. Communication and the Evolution of Society / J. Habermas. – Boston : Beacon Press, 1979. – 264 p.
13. Habermas J. The Theory of Communicative Action. Vol. 1 : Reason and the Rationalization of Society / J. Habermas. – Boston : Beacon Press, 1984. – 465 p.

14. Хабермас Ю. Этика дискурса: замечания к программе обоснования / Ю. Хабермас // Моральное сознание и коммуникативное действие / пер. с нем. – СПб. : Наука, 2001. – С. 67–172.

Анотація

Витрикуш Т. П. Трансцендентальна прагматика як дискурсивна етика (К.-О. Апель, Ю. Габермас). – Стаття.

Стаття розкриває зміст поняття «дискурсивна етика». Дослідження ґрунтується на аналізі концепцій трансцендентальної прагматики К.-О. Апеля й універсальної (формальної) прагматики Ю. Габермаса, що постали як результат лінгвістичного повороту у філософії. З'ясовано основні елементи трансцендентальної й формальної прагматики. Акцентовано увагу на фундаментальній ролі семіотики в концепції прагматики К.-О. Апеля та Ю. Габермаса. Етичний характер прагматики розкривається через комунікацію, що продукує етично релевантні норми. Зазначено, що трансцендентально-прагматичний підхід К.-О. Апеля розглядає норми як етично релевантні. Натомість формально-прагматичний підхід Ю. Габермаса передбачає можливість того, що норми комунікації можуть стати не лише етично релевантними, а й соціальними, політичними та правовими. Такий підхід розширює межі застосування дискурсивної етики.

Ключові слова: трансцендентальна прагматика, формальна прагматика, семіотика, комунікація, дискурсивна етика, норма.

Аннотация

Витрикуш Т. П. Трансцендентальная прагматика как дискурсивная этика (К.-О. Апель, Ю. Хабермас). – Статья.

Статья раскрывает содержание понятия «дискурсивная этика». Исследование основывается на анализе концепций трансцендентальной прагматики К.-О. Апеля и универсальной (формальной) прагматики Ю. Хабермаса, которые появились как результат лингвистического поворота в философии. Выявлены основные элементы трансцендентальной и формальной прагматики. Акцентировано внимание на фундаментальной роли семиотики в концепциях прагматики К.-О. Апеля и Ю. Хабермаса. Этический характер прагматики раскрывается через коммуникацию, которая производит этически релевантные нормы. Отмечено, что трансцендентально-прагматический подход К.-О. Апеля рассматривает нормы как этически релевантные. В свою очередь, формально-прагматический подход Ю. Хабермаса предполагает возможность того, что нормы коммуникации могут стать не только этически релевантными, но и социальными, политическими и правовыми. Такой подход расширяет границы применения дискурсивной этики.

Ключевые слова: трансцендентальная прагматика, формальная прагматика, семиотика, коммуникация, дискурсивная этика, норма.

Summary

Vytrykush T. P. Transcendental pragmatics as a discursive ethics (K.-O. Apel, J. Habermas). – Article.

The article reveals the concept of "discourse ethics". Analyzes notions of Apel's transcendental-pragmatic approach and Habermas's formal-pragmatic approach, which appeared as a result of linguistic turn in philosophy. The main elements of the transcendental and formal pragmatic approaches are found out. Particular attention is given to the fundamental role of semiotics in the concepts of pragmatics. Ethics character of pragmatic is revealed through communication, producing ethically relevant norms. Indicated that Apel's transcendental-pragmatic approach considers ethical norms as relevant. By contrast, Habermas's formal-pragmatic approach considers the possibility that communication norms can be not only ethically relevant, but also social, political and legal. This approach extends the boundaries of discourse ethics.

Keywords: transcendental pragmatics, formal pragmatics, semiotics, communication, discourse ethics, norm.